

Kuramsal Derleme

Refleksivite ve Etkileşim Açıklarından Nitel Araştırmacı Olmanın Fırsatları ve Zorlukları

Dilek DEMİRTEPE SAYGILI*

¹ Atılım Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Ankara, Türkiye.**Makale Bilgisi****Anahtar kelimeler:**nitel araştırmacı,
refleksivite,
ikincil
travmatizasyon,
rol karmaşası,
araştırmacı öz
bakımı**Öz**

Nitel araştırma sürecinde araştırmacının aktif rol oynaması nedeniyle araştırmacı-araştırma etkileşimi önem taşımaktadır. Bu etkileşimin farkındalığı anlamına gelen refleksivite, araştırma sorusunun oluşturulmasıyla başlayıp bulguların paylaşılmasıyla biten araştırma sürecinin tüm aşamalarında geçerlidir. Bu çalışmanın amacı nitel araştırma sürecinde araştırmacı-araştırma etkileşimini inceleyerek kendi süreçlerini paylaşan araştırmacıların deneyimlerini derlemektir. Özellikle başlangıç düzeyinde nitel araştırmacılar için rehberlik etmesi hedeflenen bu derlemede, süreci zorlaştırma riski taşıyan bazı konulara değinilmiş ve olası sorunlara yönelik çözüm önerileri sunulmuştur. Bu bağlamda ele alınan konular katılımcılarla araştırmacının benzerliği, hassas konularla çalışmak, araştırmacının ikincil travmatizasyonu ve rol karmaşasıdır. Katılımcılarla araştırmacının benzerliği, ortak kişisel özelliklere sahip olmak anlamındadır. Hassas konularla çalışmak, travma ve taciz gibi duygusal yoğunluğu yüksek konularda araştırma yapmayı içerir. Araştırmacının ikincil travmatizasyonu, travmaya dolaylı yoldan maruz kalarak travma sonrası stres belirtileri göstermek anlamına gelir. Rol karmaşası ise farklı amaçları olan araştırmacı ve uygulamacı rollerinin çatışmasıdır. Özellikle bu durumlarda araştırmacının bir hazırlık sürecine zaman ayırması, kendi rolünün ve araştırmasıyla etkileşiminin farkında olması, kendi etkisi ile katılımcılardan elde edilen veri arasında denge kurması, süreçte karşılaşacağı riskli durumlarla baş edebilmesi ve araştırmacı öz bakımına önem vermesi, nitel araştırmaların sağlıklı bir şekilde yürütülmesine katkı sağlama konusunda yardımcı olacaktır.

Abstract**Keywords:**qualitative
researcher,
reflexivity,
secondary
traumatization,
role conflict,
researcher self-
care.

The researcher has an active role in the process of qualitative research; thus, researcher-researcher interaction is of crucial importance. Reflexivity, which is the awareness of such interaction, is applicable to the process of qualitative research, beginning from the formation of research question to sharing the findings. The aim of this study is to examine the researcher-researcher interaction, to review the studies of qualitative researchers sharing their experiences and to provide suggestions for possible problems. Moreover, risky issues, namely, similarity of researcher and the participants, focusing on sensitive subjects, secondary traumatization of the researcher, and role conflict are mentioned. Similarity of researcher and the participants' means shared personal characteristics. Focusing on sensitive subjects includes research on emotionally salient topics, such as trauma or abuse. Secondary traumatization of the researcher means experiencing post-traumatic stress symptoms through indirect exposure. Role conflict is a result of having researcher and practitioner roles, which have different motivations. Awareness of the researcher's own role and interaction with his/her research, allocating time for preparation, balance between own influence and participants' reports, dealing with the difficulties and risks during the research process and paying attention to researcher self-care may help a strong qualitative research process.

* Sorumlu Yazar, Atılım Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Kızılcaşar Mahallesi, İncek/Ankara
e-posta: dilek.saygili@atilim.edu.tr
DOI: 10.31682/ayna.779041
Gönderim Tarihi (Received): 11.08.2020, Kabul Tarihi (Accepted): 02.12.2020
2148-4376

Giriş

Bu çalışmanın amacı nitel araştırma yöntemlerini kullanan araştırmacıların yaşadıkları sürece dikkat çekmektir. Nitel araştırma süreci, görüşme yapma, dökümünü yazma, tekrar tekrar okuma, içerik analizi yapma ve bulguların paylaşımı aşamaları gibi araştırmacının aktif olarak içinde bulunduğu bir süreçtir (Finlay, 2002; Willig, 2013). Bu çalışma kapsamında araştırmacının bireysel olarak nitel araştırma sürecinden nasıl etkilenebileceği ve süreci nasıl etkileyebileceği konuları, başka bir deyişle araştırma-araştırmacı etkileşimi ele alınmaktadır. Bu bağlamda, süreç incelenerek ilgili kavramları içeren kaynaklardan bir derleme yapılmıştır. Araştırmacının, nitel araştırma sürecinin *refleksivite* yoluyla bir parçası olduğunun açıklanmasından sonra *katılımcılarla araştırmacının benzerliği* başlığı altında kişisel özelliklerin araştırmadaki yeri değerlendirilmiştir. Ardından, özellikle çalışılması göreceli olarak daha zor algılanan gruplarla çalışarak kendi araştırma süreçlerini aktaran araştırmacıların deneyimlerine yer verilmiştir. Çalışılması daha zor konulardan kastedilen durumlar hastalık, ölüm, travmatik deneyim ya da istismar gibi araştırmacıyı duygusal olarak etkileme olasılığı daha yüksek olan konuların incelendiği araştırmalardır. Bu çalışmada *hassas konularla çalışmak* alt başlığı ile incelenen bu konunun yanı sıra, *araştırmacının ikincil travmatizasyonu* ve uygulamacı rolü de bulunan araştırmacılar için dikkate alınması gereken *rol karmaşası* alt başlıkları incelenmiş, olası zorluklara çözüm önerileri sunulmuştur.

Nitel araştırmalar, bir konunun derinlemesine incelenmesi amacıyla yapılan araştırmalarda tercih edilmektedir. Nitel araştırma yöntemi, göçmenler ya da yaşlılar gibi özellikle ölçek uygulamanın zor olduğu gruplarla yürütülen bilimsel araştırmalarda avantaj sağlamaktadır (Camacho, 2016). Ayrıca, nitel araştırma yöntemleri psikoterapi araştırmalarında sürecin değerlendirilmesi konusunda da aydınlatıcıdır (Sarı, 2019). Hedefin genellemelere ulaşmak yerine seyrek karşılaşılan durumları betimlemek olduğu araştırmalar için de nitel araştırma yöntemi iyi bir seçenektir. Bu nedenlerle nitel araştırma yöntemi psikoloji alanında son dönemlerde daha fazla araştırmacı tarafından tercih edilmeye başlamıştır (Lazard ve McAvoy, 2020). Özellikle psikoloji gibi insanları anlamaya çalışan alanlarda yapılan nitel araştırmalarda araştırmacının rolünün farkında olması ve yaşanacak olası zorluklarla baş edebilmesi önemlidir.

Nitel araştırma yöntemi ortak hedefleri anlam üretmek olan farklı yaklaşımlar içerir. Yorumlayıcı fenomenolojik analiz, temellendirilmiş teori ve söylem analizi bu yaklaşımlardan bazılarıdır. Yaklaşımlar ile araştırma sorusu ve araştırmacının hedefi etkileşim halindedir. Örneğin, yorumlayıcı fenomenolojik analiz, kavramları bireylerin kendi algıladıkları şekliyle inceleyerek yorumlar (Eatough ve Smith, 2008). Temellendirilmiş teori, veriden yola çıkarak

teori oluşturmayı hedefler (Charmaz ve Henwood, 2008). Söylem analizi ise dil kullanımını inceleyerek düşünce süreçlerini anlamayı hedefler (Wetherell, Taylor ve Yates, 2001). Araştırmacının veri toplama ve analizdeki konumu ve rolü bu yaklaşımlar ve önerdikleri metodolojiye göre farklılıklar gösterebilir. Araştırmacının veriyle daha çok etkileşime girdiği yaklaşımlardan bazıları yorumlayıcı fenomenolojik analiz (Willig, 2013) ve söylem analizidir (Frost vd., 2010).

Nitel araştırmalarda süreç şu şekilde ilerler (örn. Willig, 2013; Baltacı, 2019): Araştırma sorusunun ve nitel araştırma yaklaşımının belirlenmesinin ardından veri toplama yöntemine karar verilir. Veri toplama yöntemi olarak çoğunlukla yüz yüze görüşme tercih edilmekle birlikte metin incelemesi ya da video izleme gibi yöntemler kullanılması da mümkündür. Hazırlanan görüşme soruları kullanılarak katılımcılar ile bir araya gelinir. Bire bir iletişim gerektiriyor oluşu nedeniyle görüşmelerde araştırmacı ile katılımcı arasında bir ilişki kurulması önemlidir. Güvene dayalı bir ilişki kurulması sayesinde içten ve detaylı bilgiye erişilebilir. Katılımcılardan elde edilen bilgiler genellikle kaydedilip sonra kayıtların incelenmesi ile analiz edilir. Elde edilen bulgular (örn. kategoriler, temalar ve segmentler gibi) yazım aşamasında açıklanarak katılımcıların örnek ifadeleri doğrudan tırnak içinde sunulur (Willig, 2013; Baltacı, 2019).

Nitel araştırmacı olmak, bilimsel kanıt kavramını yeniden yapılandırmayı gerektirir. Bu yaklaşıma göre bilimsel kanıt değişmez gerçeklik değildir (Xu ve Storr, 2012). Nitel araştırmalarda hedefin hipotez sınamak olmadığı, veriden sonuca gidildiği bir sistematik bilgi toplama süreci uygulanmaktadır (Lazard ve McAvoy, 2020). Bilgi toplama sürecinde araştırmacının kendisi de bir araçtır. Bu nedenle bu derlemede üzerinde durulan konular nicel araştırmalardan ziyade nitel araştırmalarda araştırmacıların daha sık karşılaştığı durumlardır.

Refleksivite

Nitel araştırma sürecinde araştırmacının merkezi bir rolü bulunmaktadır. Veri toplama sürecinin her aşamasında (örn. katılımcı seçimi, görüşme yapma, veri yorumlama) ve anlam üretilmesinde katılımcı kadar araştırmacının da rolü önemlidir (Finlay, 2002). Bu nedenle araştırma süreci, araştırmacı özelliklerinin göz önünde bulundurulmasını gerektirir. Araştırmacının kuramsal ve yöntemsel altyapısı, kendi deneyimleri, düşünceleri ve sosyo-kültürel özellikleri veriye bakışımı etkiler (Willig, 2013). Kelime anlamı kendi üzerine düşünme olan refleksivite, araştırma yöntemleri bağlamında araştırmacının kendisinin araştırma sürecini ve sonuçları ile etkileşim içinde olabileceğinin farkındalığıdır (Symon ve Cassell, 2012). Araştırmacının bu etkiyi fark etmesinin ve kabul etmesinin ötesinde, nitel araştırmayı nasıl etkilediğini ve nitel araştırmadan nasıl etkilendiğini de çözmesi beklenmektedir (Finlay,

2002). Nitel araştırmalardan hazırlanan yayınlarda genellikle refleksivite bölümüne yer ayrılmaktadır. Bu bölümlerde araştırmacılar konuya ilişkin sahip oldukları özellik ve deneyimlerden bahsederek nitel araştırmaları ile etkileşimlerini aktarırlar. Refleksivite bölümlerinde birinci tekil şahıs kullanımı öznelliği vurgular ve araştırmacının rolünü açık hale getirir (Lazard ve McAvoy, 2020). Örnek olarak aşağıda sunulan bölüm bu derlemenin yazarının refleksivitesini oluşturmaktadır. Derleme çalışmaları nitel araştırma olmasa da bu çalışmanın çıkış noktası refleksivite olduğu için burada paylaşılmıştır:

Klinik psikolog ve nitel araştırmacı olarak kronik hastalıklar bağlamında ortaya çıkan kayıp, yas ve acı/ağrı konularının ve kaygı, üzüntü ve suçluluk duygularının yoğun olarak gündeme geldiği görüşmeler içeren araştırmalar yürüttüm. Sürece kendimi hazırladığımı düşünsem de zaman zaman zorlandığım durumlar yaşadım. Örneğin, hastalık sürecinde görüştüğüm umut dolu bir babanın hasta kızını kaybettiği haberini aldım. Benzer deneyimler yaşayan araştırmacıların bu durumu yalnızca sözel olarak akranlarına aktarmayıp yayınlara aracılığıyla paylaştiklarını kendi deneyimlerimin oluşmaya başlamasından uzun bir zaman sonra gördüm. Bu nedenle derlemeyi hazırlarken özellikle bu çalışmaları detaylı olarak aktardım. Bu derleme ve kaynak listesi ile yeni başlayacak nitel araştırmacıların hazırlık süreçlerine katkı sunmayı hedefledim.

Blackman'e göre (2007) refleksivite bölümlerinin duygu yönü genellikle arka plandadır. Bu durumun bir gerekçesi, araştırmacıların rasyonelliğin arka plana atılması olarak yorumlanması çekincesidir (Wetherell, 2014). Duygusal katılım, sosyo-kültürel çevrenin ve bireyin bir özelliği olarak değerlendirildiğinde sosyal süreçlerin ve iletişimin doğal bir parçası olarak nitel araştırmalara dâhil edilebilmektedir (Lazard ve McAvoy, 2020). Örneğin, sınır kişilik bozukluğu olan kadın katılımcılarla bozukluğa dair düşüncelerini, süreçlerini ve psikoterapi deneyimlerini içeren görüşmeler yapan Goldstein (2017), refleksivitenin yaptığı görüşmelerde ikincil bir veri kaynağı olduğunu önermiştir. Başka bir deyişle, toplanan verideki katılımcı öznelliğine araştırmacı öznelliği eklenmiştir. Kendisi de psikoterapist olan Goldstein, katılımcıların kendisine hissettirdiklerini değerlendirerek görüşmelerin katılımcılarla daha iyi empati kurmasına ve onları daha iyi anlamasına yardımcı olduğunu belirtmiştir. Bu öznelliğin bir sorun olarak değil bir fırsat olarak değerlendirilmesi gerektiğini önermiştir.

Refleksiviteyi ortaya çıkarmak için araştırmacının sorması gereken sorular "Ben araştırma sürecini nasıl etkiliyorum?", "Neden bu konuyu çalışmak istiyorum?", "Araştırmamla aramda nasıl bir etkileşim var?" gibi sorulardır (Lazard ve McAvoy, 2020). Süreç içinde değişime açık olan buna benzer soruların cevapları araştırmanın değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulmalıdır. Araştırma-araştırmacı etkileşimini bir fırsat olarak görüp kabul edebilmek, öznellik kaynağı ve eksiklik olarak görmek yerine

araştırmanın sistematik olarak değerlendirilebilecek bir parçası olarak incelemek ve ifade etmek nitel araştırma sürecinin bir parçası olarak düşünülebilir. Ancak bunu uygularken de temel kaynağın katılımcıdan elde edilen veri olduğu göz önünde bulundurularak bilimsel araştırma yönteminden uzaklaşmadan araştırma ile araştırmacı arasındaki dengenin korunması esastır. Bu dengeyi riske sokabilecek durumlar aşağıda sırayla incelenmiştir.

Katılımcılarla Araştırmacının Benzerliği

Görüşmecinin incelediği grubun bir parçası olması (örn. etnik azınlık olarak nitelendirilen bir grubun hem üyesi olma hem de bu konuda araştırma yapma), bazı araştırmacılara göre yanlılıktır ve araştırmanın güvenilirliğini sarsmaktadır (Merriam vd., 2001). Öte yandan bunun, nitel araştırmada incelenen konu açısından avantajlı olabileceği de önerilmektedir (Ross, 2017). Bu avantajlardan bazıları katılımcılara ulaşma kolaylığı, kültürel çerçeveyi göz önünde bulundurabilme ve ilişki kurma kolaylığıdır. Riskleri ise katılımcılar hakkında varsayım oluşturma ve araştırmacı-katılımcı ilişkisi öncesinde tanışıklık gibi yanlılıklardır. Burada benzerliğin boyutu ve niteliği de önemlidir. Örneğin, aynı cinsiyete sahip olma ile yeni anne olma farklı boyutlarda benzerliklerdir (Ross, 2017). Araştırmanın hazırlık aşamasında araştırmacının gruba ilgili tutumlarını ve gruba aidiyetle ilgili duygularını değerlendirmesi yararlı olabilir. Ayrıca, duygusal yakınlık ve kendini açma (self-disclosure) konularına özellikle dikkat etmek etkileşimin sağlığı açısından önemlidir.

Sosyal çalışma alanında hem uygulamacı hem de araştırmacı olan Camacho (2016), özel hayatında anne ve babasının hastalık süreçlerine bakım verdiğini aktarmıştır. Kişisel deneyimlerine benzer deneyimler yaşayan bireylerle çalışmış, eğitimi gereği kişisel hayatın karşı-aktarıma, yani duygular aracılığıyla uygulamayı etkileyebileceği bilgisine ve bu gibi durumlarda neler yapabileceği konusunda beceri ve deneyime sahip olduğunu belirtmiştir. Nitel araştırmacı olarak da hedefin soru sorup cevabı almanın ötesinde katılımcının anlatmak istediklerini dinleyen iyi bir dinleyici olmayı gerektirdiğini örneklemiştir.

Annesini kanserden kaybetmiş olan Johnson (2009) kanser tanısı alan kadınlarla nitel bir araştırma yürütmüş, bu durumdan etkilenebileceğini kabul ederek sürece başlamasına rağmen görüşmelerin zihninde tekrarlanması ile uyku sorunları gibi belirtiler gösterdiğini aktarmıştır. Çözüm için günlük tutma ve süpervizyon yöntemlerinin kendi duyguları üzerinde çalışmayı sağladığını belirtmiş, aynı zamanda kendi psikoterapi sürecinden geçmeye başladığını eklemiştir. Araştırma konularını kendi yaşantılarından hareketle seçen araştırmacılarda kendi deneyimlerinin gündeme gelmesi daha sık görülebilmektedir (Sampson, Bloor ve Fincham, 2008). Uzun bir süre etkilenmek ve etkilendiği halde görüşmelere devam etmek gibi durumlarda duygular sempatiye dönüşerek araştırmacının

söylememesi gereken şeyler söylemesine neden olabilmektedir (Hubbard, Backett-Milburn ve Kemmer, 2001). Sonuç olarak katılımcılarla araştırmacı benzerliği araştırmacı-araştırma etkileşimindeki denge açısından önemli bir konudur. Bu nedenle araştırmacının benzerlik konusunda kendini değerlendirmeli ve gerekli gördüğü önlemleri (örn. süpervizyon gibi) almalıdır.

Hassas Konularla Çalışmak

Hassas konular, katılımcının aktarmakta zorlanma olasılığının bulunduğu, güvene dayalı bir araştırmacı-katılımcı ilişkisi kurmanın daha önemli olduğu travmatik durumlarla ilgili konuları kapsar. Hastalık, ölüm, kayıp, şiddet ya da istismar gibi fiziksel ya da psikolojik zarar içeren bu konular, araştırmacıyı duygusal olarak da etkileme olasılığı taşır. Bu durum araştırma-araştırmacı etkileşimindeki denge açısından risk oluşturabilir. Örneğin, bu konuda araştırmacılarla yapılan bir çalışmada (Johnson ve Clarke, 2003) ortaya çıkan temalardan bazıları araştırmacının duygularını paylaşmaması, yalnızlaşması ve süpervizyon ihtiyacıdır. Çocuklar ve gençlerin fiziksel ve cinsel istismar deneyimlerinin nitel analizi ile çalışan bir araştırma ekibi (Jackson, Backett-Milburn ve Newall, 2013) analiz sürecinde analizi “tarafsız” yapabilmek adına, duygulardan arınmaya çalışma ile yoğun duygu ve katılımcılara sempati hissetme arasında gidip geldiklerini aktarmışlardır. Bu durum araştırmacıların bazılarında yabancılaşma, bazılarında ise özdeşim kurma ile devam etmiştir. Özellikle yardımcı olamamanın çaresizlik hissettirdiği de aktarılmıştır. Çözüm olarak grup, bireysel düzeyde duygu düzenleme becerileri, grup düzeyinde duygu paylaşımı ve süpervizyondan yararlanmıştır. Ayrıca araştırma bulgularını ilgili kurumlarla paylaşarak ortaya koydukları çocuk istismarı sorununun çözümüne katkıda bulduklarını aktarmışlardır. Tüm bu süreçlerini ise bir makale ile araştırmacılarla paylaşmışlardır (Jackson vd., 2013). Bu noktada paylaşım dendiği zaman araştırmanın temel etik ilkelerinin önemi de ön plandadır. Yapılan paylaşımlarda katılımcıların kişisel bilgilerinin korunmasına dikkat edilmelidir.

Kanser hastalarıyla çalışırken bir yandan refleksivite günlüğü (reflective journal) tutan araştırmacı (Burles, 2017) 12 hafta boyunca 13 katılımcısı ile aralıklarla yüz yüze görüşme yaparak araştırmasını yürüttüğünü aktarmıştır. Araştırma bitiminde tesadüfen katılımcılarından biriyle karşılaştığında, klinikten üç kişinin kaybını öğrenmiş ve aslında etkileşim sürecinin sürdüğünü fark ettiğini belirtmiştir. Öğrendiğinde katılımcılarının da hastanede birlikte tedavi gördükleri arkadaşlarının kaybını yaşama konusunda üzüntü, korku ve suçluluk hissetmiş olabileceğini düşündüğünü aktarmıştır. Bu durum araştırmacıda yeni bir farkındalık oluştuğu aktarılmıştır. Buna göre, duygu paylaşımının olduğu destek gruplarına katılmak istenmemesinin nedenini ölümle ilgili bu duyguların hissedilmesinden çekinildiği

şeklinde yorumlamıştır. Kendi katılımcısını kaybettiğini öğrendiğinde ise yapılan psikososyal çalışmaların anlamsızlığını düşündüğünü belirtmiştir. Öte yandan, hayattayken kendisine aktarılanları gözden geçirdiğinde, yardım etme motivasyonunun ve umudunun artmış olduğunu aktarmıştır.

Nitel araştırmalarda konu ile uzun süre iç içe olunması gerektiği düşünüldüğünde araştırmacı-araştırma dengesinde zaman zaman bozulmalar olabilmektedir. Bu nedenle araştırmacının günlük gibi yollarla kendi sürecini de takip edebilmesi, araştırma dışında kendi duygularını aktarma fırsatlarını kullanması önerilmektedir. Bahsedilen ölüm, istismar, şiddet gibi konuların katılımcıların öznelliğinin korunarak bilimsel olarak incelenbilmesine olanak sağlayan nitel araştırmalar alan yazına önemli katkılar sunmaktadır. Araştırmacı açısından değerlendirildiğinde ise araştırmacının mesleki gelişimine katkıda bulunma potansiyeli bulunmaktadır.

Araştırmacının İkincil Travmatizasyonu

Hassas konularla çalışmanın ilerleyen boyutu olarak araştırmacıların ikincil travmatizasyonundan da bahsedilmektedir. Travmaya dolaylı olarak maruz kalan psikolog ve sosyal çalışmacı gibi profesyonellerde danışanların tepkilerine benzer tepkiler gösterme, seans dışında danışanı düşünme, çaresizlik hissi gibi durumlar yaşanabilmektedir (Knight, 2013). Bu durumlar danışana yardımcı olma potansiyelini azaltma riskini taşır (Figley, 1995). İkincil travmatizasyon, travma yaşamış bireylerle çalışan uygulamacılar kadar alandan veri toplayan araştırmacılar için de geçerli bir risktir (van der Merwe ve Hunt, 2019). Görüşmeci rolüyle travma yaşayan bireylerle bir araya gelen araştırmacılar da travma sonrası belirtilerin görülme olasılığı bulunmaktadır. Ayrıca bu araştırmacı grubunda araştırmayı tamamlayamayacağı düşüncesi, duygusal yorgunluk, yıpranma gibi tükenmişlik belirtileri de görülebilir (Sherry, 2013). Bunun gibi durumlarda çözüm olarak ön hazırlık, eğitim ve süpervizyonun yanı sıra mümkünse araştırmacı ekibinde travma çalışan bir psikoterapist bulundurma önerilmektedir (van der Merwe ve Hunt, 2019).

Dunn (1991), şiddet görmüş kadınlarla görüşme yapma ve nitel analiz deneyimleri sırasında depresyon belirtileri göstermeye başladığını belirtmiştir. Görüşmeler sırasında şiddet uygulayanlara öfke duymuş, şiddete uğrayanlar için endişelenmiş ve sevgi görmemiş oluşları için üzülüğünü belirtmiştir. Benzer çalışmalar yürüten araştırmacılara; görüşmeleri sürdürürken normalde stresle baş etmek için yaptıkları davranışları sürdürmelerini, görüşmeleri tamamlama işini zamana yaymalarını, günlük tutarak kendi duygularını yazıya dökmelerini, sosyal destek almalarını ve deneyimlerini diğer nitel araştırmacılarla paylaşmalarını önermiştir. Ayrıca, görüşme dökümlerini yapan araştırmacılar da ikincil

travmatizasyon belirtileri olabileceği aktarılmıştır (Kiyimba ve O'Reilly, 2016). Benzer şekilde, kodlama sürecinin içeriğe tekrar tekrar maruz kalmaya neden olabileceği önerilmektedir (Woodby, Williams, Wittich ve Burgio, 2011). Bu durum, görüşme yapılması aşaması kadar döküm yapılması ve kodlanması aşamalarının da duygu içerebileceğini göstermiştir. Sonuç olarak, katılımcıların sunduğu bilgilere doğrudan ya da dolaylı olarak maruz kalan araştırmacılar için ikincil travmatizasyon olasılığı bulunmaktadır. Camacho (2016), travma ve kayıp gibi konularda yapılan nitel araştırmalarda duygu hissetmenin normal olduğunu kabul etmenin, grubun temel özelliklerinin hangi duygular uyandırabileceğini öngörüp kendini hazırlamanın önemini vurgulamıştır. Buna ek olarak çözüm önerileri ise yaşanan duyguları yok saymamak, uygun kişilerle paylaşmak ve araştırmacı öz bakımına zaman ayırmaktır.

Rol Karmaşası

Yukarıda aktarılan hassas konularla çalışan araştırmacıların alanlarının psikoloji ya da sağlık gibi alanlar olduğu düşünüldüğünde, bu araştırmacıların bir kısmının uygulamacı olabileceği ya da uygulama yapmasa da uygulama eğitimi almış olabileceği değerlendirilebilir. Bu durumda, araştırmacı rolünün gereklilikleri ve uygulamacı rolünün getirdiği yardım etme motivasyonu çatışarak bir rol karmaşasına neden olabilir. Ölüm, kanser ve AIDS konularında araştırma yapan araştırmacılarla yürütülen nitel bir çalışmada araştırmacıların daha önce belirtilen zorlukların yanı sıra rol karmaşası da yaşadıkları aktarılmıştır (Johnson ve Clarke, 2003). Örneğin uzmanlık alanı hemşirelik olan araştırmacılar, sağlık çalışanı olma rolü ile araştırmacı olma rolünün zaman zaman çatışma içinde olduğunu aktarmıştır. Ayrıca, yardımcı olabilecekken olamadıklarını düşünmelerinin suçluluk duygusu uyandırdığını belirtmişlerdir. Burada bahsedilen rol karmaşası ve yardımcı olamama düşüncesinin psikoloji alanında psikoterapist ve araştırmacı gibi birden fazla role sahip olanlar için de yaşanabileceği önerilmektedir. Psikoterapist rolünün getirdiği yardımcı olma isteğinin araştırmacı rolü ile çelişmesi konusunda çözüm önerisi olarak; olası zorlukların öngörülmesi, yönlendirme seçeneklerinin önceden belirlenmesi ve katılımcılara görüşme bitiminde bilgilendirme yapılması sunulabilir. Camacho (2016) tarafından aktarılan benzer bir öneri hızlıca yardım etme motivasyonu ile psikoterapist rolüne bürünmeyip, yönlendirmek için başvurulacak kişi ve kurumlar ile iletişim bilgilerinden oluşan bir liste bulundurmadır. Katılımcılardan da açık ya da örtük olarak bir yardım beklentisi gelmesi durumunda da katılımcıların zarar görmemesi esas alınarak rolleri netleştirmek önerilmektedir (Thompson ve Russo, 2012).

Psikanalitik yönelimli nitel araştırmalarda aktarım, araştırmacının aktarım aşlaması (the researcher's transference implant) kavramı ile (Knight, 2019) açıklanmıştır. Buna göre, araştırmacının önceki deneyim ve ilişkileri, araştırmada kullandığı görüşme gibi yöntemlerde,

veri analizinde yaptığı yorumlarda ve çıkardığı sonuçlarda etkili olabilir. Bu durumda, çözülmeyen konular (unresolved issues) katılımcılarla araştırmacının kurduğu ilişkide her iki taraftan da gündeme gelebilir. Ancak, psikoterapi ilişkisinden farklı bir hedefi olan araştırmacı-katılımcı ilişkisi çözülmeyen konuları çözmek için uygun olmayabilir. Bu soruna çözüm önerileri; serbest çağrışım günlüğü tutulması ve kazanılan iç görünümün araştırmada kullanılmasıdır (Knight, 2019). Refleksivitenin bir parçası olarak önerilen günlük, bu yaklaşımda serbest çağrışımlar için de önerilmektedir. İkinci aşamada süpervizör olmayan uzman bir okuyucu (reader) bu serbest çağrışım günlüklerini ve yapılan görüşme dökümlerini okur. Bu şekilde, okuyucu araştırmacının kendi fark edemediği noktaları ona fark ettirir. Böylece çözüm süreci araştırmacı-katılımcıdan araştırmacı-okuyucu ilişkisine kayar. Bu ilişki üzerinden kazanılan içgörü ise araştırmayı besler.

Öneriler

Araştırmacının araştırmanın aktif bir parçası olarak değerlendirildiği nitel çalışmalar, (Finlay, 2002) bazı zorlukları da beraberinde getirmektedir. Karşılaşılan zorlukların doğru çözümlenmesi araştırmacının gelişimine katkı sağlama açısından fırsat olarak değerlendirilebilmektedir. Benzer zorlukları farklı deneyim düzeylerine sahip araştırmacıların da yaşadığını bilmek ve uygulanan çözümlerden yararlanarak kendi çözümlerini üretmek mümkündür. Yukarıda aktarılan çalışmalarda özellikle yaşanan sorunların farkına varabilmek, günlük tutmak ve süpervizyon almak gibi önerilerde bulunulmuştur. Bunlara ek olarak, burada araştırma sürecinin farklı aşamalarında uygulanabilecek farklı öneriler sunulmuştur: Araştırmanın başlangıcında konu seçiminin motivasyonunu sorgulamak araştırmacının kendi refleksivitesini anlamak için yardımcı olabilir. Soru hazırlama sürecinde yapılması önerilen bir yöntem, bir başka araştırmacıdan yardım isteyerek katılımcı konumuna geçmek ve hazırladığı sorulara cevap verme deneyimini yaşamaktır (Chenail, 2011). Böylece, yanlıktan kurtulmak, katılımcı bakış açısını yaşamak, soruların hangi duyguları uyandırabileceğini fark ederek kendini sürece hazırlamak gibi iyileştirici bir hazırlık sağlanabilir. Kendini hazırlama sürecinin yaşanmadığı beklenmedik durumların da olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin, aile çalışmalarında farklı bir konu çalışılmasına rağmen ortaya çıkan ensest bilgisi gibi zor durumlar yaşanabilir (Kiyimba ve O'Reilly, 2016). Böyle durumlardan duygusal olarak etkilenme olasılığı bulunmaktadır. Veri toplama sürecinde benzer konular ya da benzer gruplarla çalışan nitel araştırmacıların bir araya gelerek deneyim paylaşacağı gruplar araştırmacılara yardımcı olabilir. Örneğin, Raheim ve arkadaşlarının (2016) oluşturdukları refleksif grup tartışmalarını sağlık alanında farklı disiplinlerden 6 araştırmacı 2 yıl boyunca sürdürmüş, süreç ve sonuçlarını bir makale ile aktarmışlardır. Böylece, bir araştırmada

araştırmacı rolünde iken başka bir araştırmada katılımcı rolünü üstlenmişlerdir (Raheim vd., 2016). İçerik analizi ve bulguların yazımı aşamalarında da refleksivitenin devam ettiği göz önünde bulundurulmalıdır.

Tüm süreç için geçerli olan bir kaynak araştırmacı öz bakımındır (researcher self care) (Figley, 1999). Araştırmacının kendini iyi hissetmesini, araştırmaya devam edebilmesini ve tükenmişlik hissetmemesini sağlayan kaynakları kullanabilmesi araştırmacı öz bakımının bir parçasıdır. Sosyal destek alabilmek, kendini iyi hissettiren etkinliklere zaman ayırmak, araştırmayı yapma motivasyonunu zaman zaman kendine hatırlatmak bu kapsamda bazı önerilerdir. Araştırmacı öz bakımı hakkında bir teorik model olarak benzer bulguları sunan Kumar ve Cavallaro (2018), duygusal etkilenme olasılığı olan araştırmacıların süreç boyunca etkilenebilecekleri durumları birer değişken olarak ortaya koymuşlardır. Buna göre, araştırmacının öncesinde sahip olduğu kişisel travma yaşantıları ile kurumsal sorumlulukları (örn. Bir doktora dersi kapsamı) ve kişisel öz bakım sorumlulukları (örn. Farkındalık, sosyal destek) etkileşime girerek sonuçta araştırmacı sağlığını belirlemektedir (Kumar ve Cavallaro, 2018). Bu önerilerin ötesinde Kumar ve Cavallaro (2018), etik kuralların katılımcılara zarar vermeyi ele alırken aslında araştırmacıları da düşünmesi gerektiğini önermişlerdir.

Sonuç

Başlangıç düzeyinde nitel araştırmacılar için rehberlik etmesi hedeflenen bu derlemede nitel araştırma sürecinde araştırmacının rolü açıklanarak bunun kazandıracığı zenginlik ile olası zorluklardan bazıları üzerinde durulmuştur. Araştırmacı-araştırma etkileşiminde denge kurmak ve araştırma sürecini sağlıklı bir şekilde tamamlamak ortak hedefler olarak değerlendirilirken burada sunulan önerilerin araştırmacıya, çalışılan konuya ve grubun özelliklerine göre değişebileceği, her araştırmacının kendi sürecinde yaşadığı zorluklara kendine özgü çözümler üretebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Böylece nitel araştırma sürecinde araştırma yapma hedefine ek olarak mesleki ve kişisel gelişim sağlanması da mümkündür.

Kaynakça

- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Blackman, S. J. (2007). Hidden ethnography: Crossing emotional borders in qualitative accounts of young people's lives. *Sociology*, 41(4), 699-716.
- Burles, M. C. (2017). Negotiating post-research encounters: reflections on learning of participant deaths following a qualitative study. *Mortality*, 22(2), 170-180.
<https://doi.org/10.1080/13576275.2017.1291605>
- Camacho, D. (2016). Blurring boundaries: An emotionally aware caregiver, social worker, and researcher. *Qualitative Social Work*, 15(5-6), 682-695.
<https://doi.org/10.1177/1473325016652682>
- Charmaz, C. ve Henwood, K. (2008) Grounded theory. In C. Willig & W. Stainton Rogers (Eds), *The Sage Handbook of Qualitative Research in Psychology*. London: Sage.
- Chenail, R. J. (2011). Interviewing the investigator: Strategies for addressing instrumentation and researcher bias concerns in qualitative research. *Qualitative Report*, 16(1), 255-262.
- Dunn, L. (1991). Research alert! Qualitative research may be hazardous to your health! *Qualitative Health Research*, 1(3), 388-392.
- Eatough, V. ve Smith, J. A. (2008) Interpretative phenomenological analysis. In C. Willig & W. Stainton Rogers (eds), *The Sage Handbook of Qualitative Research in Psychology*. London: Sage.
- Figley, C. R. (Ed.) (1995). *Compassion fatigue: Coping with secondary traumatic stress disorder in those who treat the traumatized*. New York, NY: Brunner/Mazel.
- Figley, C. R. (1999). Compassion fatigue: Toward a new understanding of the costs of caring. In B. H. Stamm (Ed.), *Secondary Traumatic Stress: Self-Care Issues for Clinicians, Researchers, & Educators* (pp. 3-28). Lutherville, MD: Sidran.
- Finlay, L. (2002). Outing the researcher: The provenance, process and practice of reflexivity. *Qualitative Health Research*, 12 (4), 531-545.
- Frost, N., Nolas, S. M., Brooks-Gordon, B., Esin, C., Holt, A., Mehdizadeh, L. ve Shinebourne, P. (2010). Pluralism in qualitative research: The impact of different researchers and qualitative approaches on the analysis of qualitative data. *Qualitative research*, 10(4), 441-460.
- Goldstein, S. E. (2017). Reflexivity in narrative research: Accessing meaning through the participant-researcher relationship. *Qualitative Psychology*, 4(2), 149-164.
<https://doi.org/10.1037/qup0000035>
- Hubbard, G., Backett-Milburn, K. ve Kemmer, D. (2001). Working with emotion: Issues for the researcher in fieldwork and teamwork. *International Journal of Social Research Methodology*, 4(2), 119-137. <https://doi.org/10.1080/13645570116992>
- Jackson, S., Backett-Milburn, K. ve Newall, E. (2013). Researching distressing topics: Emotional reflexivity and emotional labor in the secondary analysis of children and young people's narratives of abuse. *SAGE Open*, 3(2), 1-12. <https://doi.org/10.1177/2158244013490705>
- Johnson, B. ve Clarke, J. M. (2003). Collecting sensitive data: The impact on researchers. *Qualitative Health Research*, 13(3), 421-434. <https://doi.org/10.1177/1049732302250340>
- Johnson, N. (2009). The role of self and emotion within qualitative sensitive research : A reflective account. *Enquire*, 2(4), 23-50.

- Kiyimba, N. ve O'Reilly, M. (2016). The risk of secondary traumatic stress in the qualitative transcription process: A research note. *Qualitative Research*, 16(4), 468–476. <https://doi.org/10.1177/1468794115577013>
- Knight, C. (2013). Indirect trauma: Implications for self-care, supervision, the organization, and the academic institution. *The Clinical Supervisor*, 32(2), 224–243. <http://dx.doi.org/10.1080/07325223.2013.850139>
- Knight, Z. G. (2019). The researcher's transference in psychoanalytically informed qualitative research. *Qualitative Research in Psychology*, 16(4), 602–623. <https://doi.org/10.1080/14780887.2019.1577520>
- Kumar, S. ve Cavallaro, L. (2018). Researcher Self-Care in Emotionally Demanding Research: A Proposed Conceptual Framework. *Qualitative Health Research*, 28(4), 648–658. <https://doi.org/10.1177/1049732317746377>
- Lazard, L. ve McAvoy, J. (2020). Doing reflexivity in psychological research: What's the point? What's the practice? *Qualitative Research in Psychology*, 17(2), 159–177. <https://doi.org/10.1080/14780887.2017.1400144>
- Merriam, S. B., Johnson-Bailey, J., Lee, M.-Y., Kee, Y., Ntseane, G. ve Muhamad, M. (2001). Power and positionality: Negotiating insider/outsider status within and across cultures. *International Journal of Lifelong Education*, 20(5), 405–416. <http://dx.doi.org/10.1080/02601370120490>
- Raheim, M., Magnussen, L. H., Sekse, R. J. T., Lunde, Å., Jacobsen, T. ve Blystad, A. (2016). Researcher-researched relationship in qualitative research: Shifts in positions and researcher vulnerability. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-Being*, 11(1), 1–13. <https://doi.org/10.3402/qhw.v11.30996>
- Ross, L. E. (2017). An account from the inside: Examining the emotional impact of qualitative research through the lens of “insider” research. *Qualitative Psychology*, 4(3), 326–337. <https://doi.org/10.1037/qup0000064>
- Sampson, H., Bloor, M. ve Fincham, B. (2008). A price worth paying?: Considering the “cost” of reflexive research methods and the influence of feminist ways of “doing”. *Sociology*, 42(5), 919–933.
- Sarı, S. (2019). Psikoterapide süreç analizi: Nitel araştırma yöntemlerinin psikoterapi araştırmalarına uygulanışı. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 6(1), 1-17.
- Sherry, E. (2013). The vulnerable researcher: Facing the challenges of sensitive research. *Qualitative Research Journal*, 13(3), 278–288. <https://doi.org/10.1108/QRJ-10-2012-0007>
- Symon G. ve Cassell C. (Ed.) (2012). *Qualitative organizational research: core methods and current challenges*. London, UK: SAGE Publications Ltd.
- Thompson, A. R. ve Russo, K. (2012). Ethical dilemmas for clinical psychologists in conducting qualitative research. *Qualitative Research in Psychology*, 9(1), 32-46.
- van der Merwe, A. ve Hunt, X. (2019). Secondary trauma among trauma researchers: Lessons from the field. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 11(1), 10–18. <https://doi.org/10.1037/tra0000414>
- Wetherell M., Taylor S. ve Yates S. J. (Ed.) (2001). *Discourse theory and practice: A reader*. London: Sage.
- Wetherell, M. (2014). Trends in the turn to affect: A social psychological critique. *Body and Society*, 21(2), 139–66.

- Willig, C. (2013). *Introducing qualitative research in psychology*. Maidenhead: McGraw Hill/Open University Press.
- Woodby, L. L., Williams, B. R., Wittich, A. R. ve Burgio, K. L. (2011). Expanding the notion of researcher distress: The cumulative effects of coding. *Qualitative Health Research*, 21(6), 830–838. <https://doi.org/10.1177/1049732311402095>
- Xu, M. A. ve Storr, G. B. (2012). Learning the concept of researcher as instrument in qualitative research. *Qualitative Report*, 17(21), 1–18.

Opportunities and Challenges of Being a Qualitative Researcher in terms of Reflexivity and Interaction

Summary

The aim of this review study is to focus on the process of qualitative research from the viewpoint of the researcher, who has an active role in the process, including the formation of the research questions, interviewing, transcribing, content analysis, and sharing the findings. Qualitative research has its advantages such as having a deeper understanding of a phenomenon, evaluating rare cases, connecting samples such as elderly or refugees (Camacho, 2016), and evaluating psychotherapy effectiveness (Sarı, 2019). Qualitative research has its own definition of scientific proof unlike quantitative research (Xu & Storr, 2012) that's why the challenges and opportunities mentioned here are more common in qualitative research. The researcher himself/herself is a tool for research. An interaction between the researcher and research exists via reflexivity.

Reflexivity

Reflexivity is defined as the awareness of the researcher about the interaction of himself/herself with the process and the findings of the research study (Symon & Cassell, 2012). Evaluation of reflexivity is a part of the study (Finlay, 2002). It may include the personal background of the researcher as well as his/her theoretical orientation and socio-cultural framework (Lazard & McAvoy, 2020). It may be considered as a secondary source of data (Goldstein, 2017).

To recognize reflexivity, the researcher may ask the following questions to himself/herself: “why do I want to conduct research on this topic?”, “how am I interacting with my research?” (Lazard & McAvoy, 2020). The researcher should appraise reflexivity as an opportunity rather than a weakness, evaluate it, and communicate it. At the same time, s/he should keep in mind that the primary source of data is collected from the participants. Thus, a balance should be kept in terms of the researcher-research interaction. Some issues may challenge this balance, such as the similarity between the researcher and the participants, research on sensitive subjects, secondary traumatization, and role conflict.

The Similarity between the Researcher and the Participants

Having similar characteristics with the participants has its own advantages and risks. Some advantages include the ease of recruitment and a better understanding of the cultural

context, while risks include bias or former relationships with the participants (Ross, 2017; Merriam et al, 2001). It is suggested that the researcher should evaluate his/her group membership and attitudes toward the group before connecting possible participants.

Research on Sensitive Subjects

Sensitive subjects include emotionally salient topics, such as illness, loss, or abuse. It is relatively more difficult but important to form an alliance based on trust with the participants. Some researchers reported having a hard time keeping objectivity (Jackson, Backett-Milburn, & Newall, 2013). It is suggested that the researchers may keep a journal about their research, consult a supervisor, and share their emotions outside the research context for overcoming emotional difficulties.

Secondary Traumatization

Sometimes secondary traumatization, post-traumatic stress symptoms such as helplessness, fatigue, or burnout (Knight, 2013; Sherry, 2013), is a risk for the researchers studying sensitive subjects. Dunn (1991) reported the experience of depressive symptoms during data collection and analysis processes. The suggestions include emotional preparation, using already existing stress management mechanisms, keeping a journal, and allocating enough time for research and recreation.

Role Conflict

Sometimes the researchers may also have a practitioner role especially in the areas which aim to help people, such as clinical psychology or health. Having a motivation to help people and collecting objective data by interviewing may result in a conflict for similar professions. Solutions for role conflict include predicting possible role conflicts beforehand and having referral information for people in need.

Suggestions

Possible challenges may stem from the researcher-research interaction, as the researcher is an active part of qualitative research. Focusing on researcher self-care including the use of resources like social support and remembering the aims and ideals for conducting research will provide the researcher with a chance to feel better and continue his/her research. Finding and applying solutions for these challenges may help the researcher gain professional experience. Prediction of possible problems and a preparation period, awareness of the problems as they occur and showing active effort for solutions, awareness of a need for help,

and having help such as supervision may provide the researchers with a better process of qualitative research.